OVER OUDE EILANDEN EN EEN NIEUWE MARK

Hans de Kievith

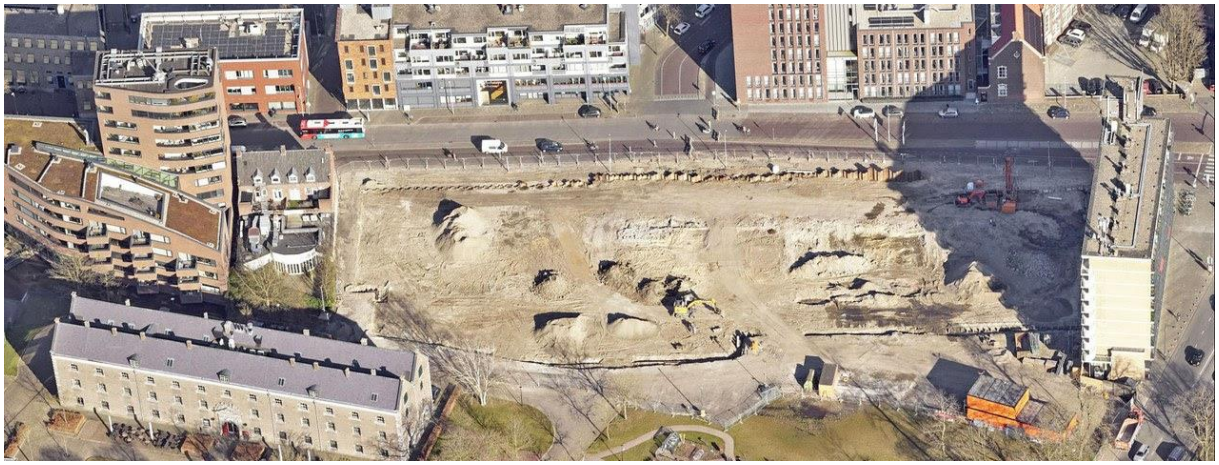

Afgelopen maanden is het aanzicht van de Markendaalseweg, richting Van Coothplein, volledig veranderd door de sloop van de voormalige UWV gebouw en de voormalige garage Vriens.

De damwanden voor het doortrekken van de Nieuwe Mark zijn gezet en de archeologen van de Gemeente Breda begeleiden nu het uitgraven van het nieuwe tracé. Dat maakt het wel interessant om eens na te gaan hoe het gehele gebied, inclusief de Markendaalseweg er tot in de jaren ’50 heeft uitgezien. In 2018 heb ik daar op Erfgoedweb een aantal artikeltjes over geschreven waarvan hier een samenvatting.

De oude Markloop als nieuw onderzoeksproject

De aanleg van de Nieuwe Mark en de bouw van de appartementencomplexen bieden de mogelijkheid om onderzoek te doen naar de aard van drie verdwenen eilanden en de oevers en bedding van de Mark. Onderzoek naar de oorspronkelijke loop van de Mark heeft echter al een voorgeschiedenis. We moeten dan terug naar 2003. De start van grote sloop- en bouwactiviteiten in het kader van de Nieuwe Mark fase 1.

Oude Markbeddingen

Na de sloop van het politiebureau aan de Markendaalseweg werd in de zomer van 2003 een zeer diepe bouwput op het terrein aangelegd ten behoeve van de parkeergarage onder het Snellenshof. Op het te ontgraven terrein bevond zich tot de demping van de Mark het eiland de Regenbeemd waarop tot in de jaren '30 van de vorige eeuw machinefabriek van Backer & Rueb was gevestigd.

COREMANS
COREMANS

Overzichtsfoto genomen vanuit de bouwput met duidelijk zichtbaar een oude, natuurlijk opgevulde, Markbedding. De betonnen palen vormden de fundering van het voormalige politiebureau. Op de achtergrond de Jan van Polanenkade.

Doordat eerst één helft van de bouwput werd ontgraven tot volle diepte ontstond een lang min of meer oost-westprofiel over de volle lengte van de put waarin het eiland de Regenbeemd doorsneden door meerdere Markbeddingen zichtbaar werd. Deze oude beddingen zijn in de loop van misschien wel duizenden jaren opgevuld met zand-, veen- en kleilagen.

Drie eilanden

Al vanaf de late middeleeuwen worden er drie eilanden ten zuiden van de historische stadskern beschreven en getekend. Het eiland waarvan in 2003 een doorsnede zichtbaar werd, was in de vroege 17de eeuw in bezit van de familie van Assendelft. Deze invloedrijke familie woonde aan de Nieuwstraat en hun erf liep door tot aan de Nieuweweg. In de archieven is het eiland dan bekend als 'Assendelfts boomgaard'. Het was met een brug vanaf de Nieuweweg bereikbaar. Het eiland was voor deze periode al bekend als de Regenbeemd.

De 3 eilanden op een uitsnede uit de opmetingskaart van Jan Pieterz. Dou uit 1625. (bovenzijde = zuid!)

Het middelste eiland stond bekend als de "Beemd". Vermoedelijk een perceel grasland dat te laag lag en dus te nat was voor iets anders dan weide of hooiland. Ook dit eiland was via een bruggetje te bereiken. Dat gebeurde vanuit de Ginnekenstraat via de 'Beemdgang'.

Het derde eiland was de Bleek die vanuit de Bleekstraat te bereiken was . In 1610 werd het eiland aangeduid als 'de Grote Bleyck'. Op een bleekweide werden de linnen stoffen of wasgoed 'gebleekt'. Het moest weer een heldere frisse kleur krijgen. Al vanaf 1623 waren de bleekvelden al in gebruik door de bekende wasserij De Zon.

Backer & Rueb en wasserij De Zon

In 1861 vestigt de machinefabriek Backer en Rueb zich op het eiland tegenover de Nieuweweg. Breda is dan nog een vestingstad zonder mogelijkheden voor industriële ontwikkeling buiten de vesting. Immers de stad werd direct omsloten door de gemeenten Ginneken, Princenhage en Teteringen. De bleekvelden in de Mark vormden dus een prima vestigingsplaats. Na de eeuwwisseling wordt het naastgelegen eilandje "de Beemd" ook nog opgeslokt. In 1939 verdwijnen de laatste delen van het bedrijf naar de Belcrumpolder.

De machinefabriek van Backer en Rueb met op de voorgrond de Mark, Jan van Polanenkade en het klein Arsenaal. Het eilandje "de Beemd" is dan al opgenomen in het complex. Deze luchtfoto is uit de jaren' 30 en dus niet lang voor de afbraak gemaakt. (Foto Aviodrome, Lelystad)

Het meest zuidelijke eiland is dan deels in gebruik door stoomwasserij (en later chemisch wasserij) de Zon die begin jaren '60 naar de Marksingel verhuist.

Markendaalseweg

In 1937 waren de plannen voor een noord-zuid doorbraak door Breda definitief. Met deze doorbraak zouden de toekomstige noordelijke en zuidelijke rondweg èn de historische binnenstad met elkaar verbonden worden. De Markendaalseweg zou een deel van de zuidelijke ontsluiting gaan vormen. In 1963 krijgt de Markendaalseweg z’n huidige loop.

In 1941 is de machinefabriek verdwenen en de Mark al gedempt. Achter de zandvlakte is de Jan van Polanenkade zichtbaar. (foto: Breda Beeldcollectie, firma Schreurs (v/h Stutz) id.19540192)

Eind 2020 ging voor de archeologen al de eerste schep in de grond. Bij archeologisch proefsleuvenonderzoek werd in de oude Markbedding een grote hoeveelheid 18^{e}-en 19^{e}-eeuwse vondsten aangetroffen.

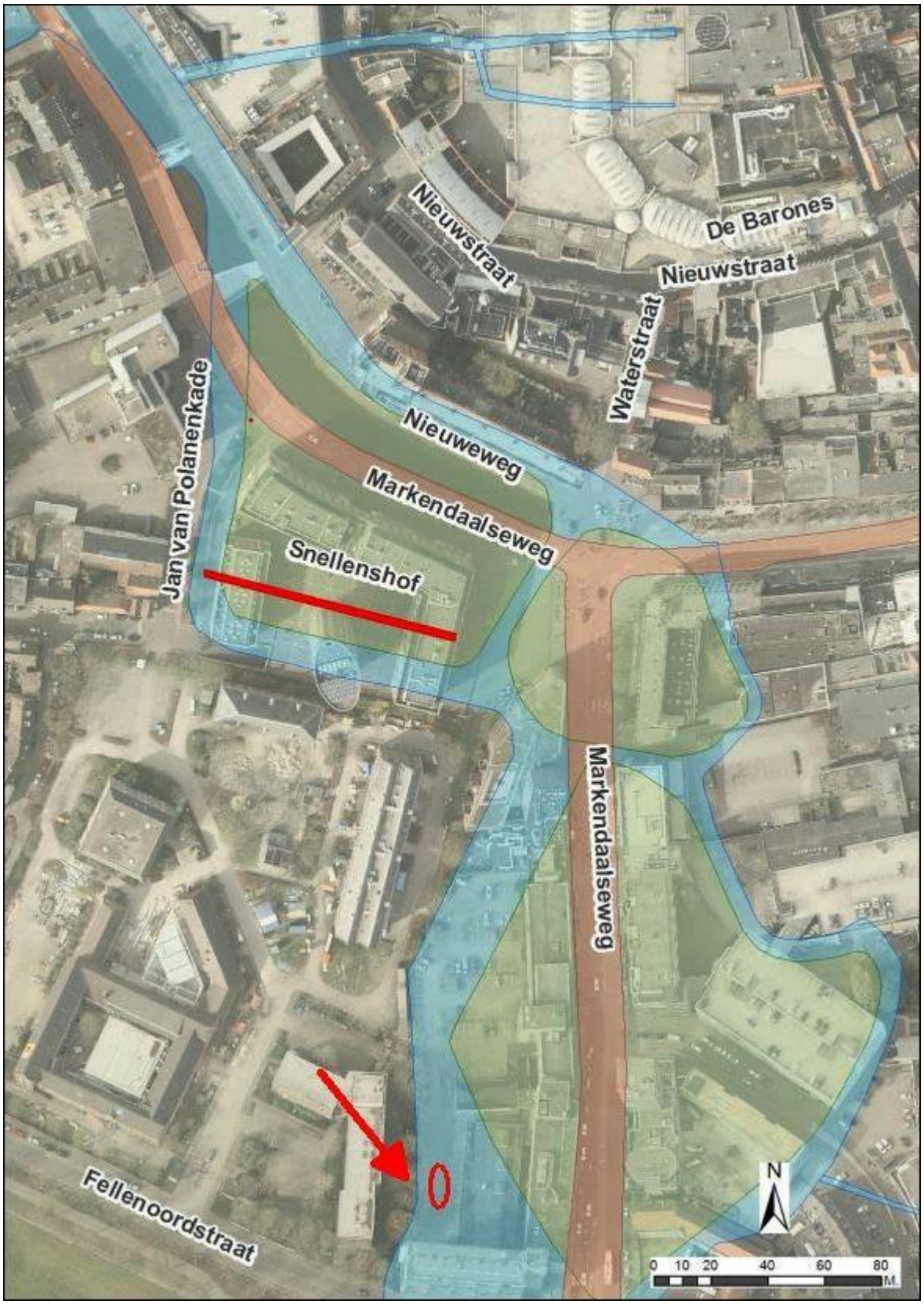

De oorspronkelijke ligging van Mark, de 3 eilanden en, geaccentueerd, de Markendaalseweg, geprojecteerd op een actuele luchtfoto.

De eerste proefsleuf in de opvulling van de Mark in 2020 achter de toen nog bestaande bebouwing.